

Олександр БЕЗРУЧКО

Київський національний університет культури і мистецтв

Два маловідомі міжнародні кінопроекти українських кінематографістів

Міжнародні кінопроекти надзвичайно важливі для розвитку будь-якого національного кінематографу, особливо якщо він, як це відбувається в Україні, перебуває в періоді тривалої стагнації. Автор розглядає два маловідомі для європейської кіноспільноти, проте надзвичайно цікаві кінопроекти українських кінематографістів з китайськими колегами: двадцятисерійні телевізійні художні фільми „Як гартувалася сталь” (1999) та „Овід” (2003).

Відомий український кінорежисер, сценарист і продюсер Микола Павлович Мащенко на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О.П. Довженка (нині – Київська національна кіностудія художніх фільмів ім. О.П. Довженка) 1973 року зняв 6-серійний художній фільм за твором Миколи Островського „Як гартувалася сталь”. Очевидно, тому китайські кінематографісти, які наприкінці 1990-х рр. вирішили зробити власну екранізацію цього твору, приїхали на Київську національну кіностудію художніх фільмів ім. О. Довженка, директором якої був М. Мащенко.

Протягом 1999 року в Україні китайські кінематографісти зняли 20-серійний художній телевізійний фільм „Як гартувалися сталь” (китайський режисер-постановник Хан Ган, український сценарист Олег Приходько). У Китаї фільм мав шалений успіх як серед глядачів, так і серед критиків. 2000 року стрічку визнали найкращим китайським фільмом. Вона отримала найвищу кінонагороду КНР – „Золота фея” – у семи номінаціях.

Українські глядачі фільму не побачили, проте про нього багато позитивного говорили українські кінематографісти, зауважуючи цікаві історичні зйомки, професійно зроблені, з гарними українськими акторами і, що не менш важливо для кінця 1990-х рр., із адекватною оплатою праці. Про зйомки цього телефільму багато розповідав другий педагог на режисерському курсі, де тоді навчався автор статті, Олег Ігорович Приходько, який був автором сценарію

китайсько-українського 20-серійного художнього телевізійного фільму „Як гартувалася сталь”.

Під час зйомок першого китайсько-українського проекту автор статті працював на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка асистентом режисера на картині своїх вчителів „Аве Марія”, де автором сценарію та режисером-постановником була Людмила Пилипівна Єфименко, а оператором-постановником Юрій Герасимович Ілленко. Крім того, як випускник, знімав дипломний короткометражний художній фільм, що його захист відбувся на кінофакультеті Київського державного інституту театрального мистецтва (КДІТМ) ім. І.К. Карпенка-Карого (нині – Інститут екранних мистецтв Київського національного університету театру, кіно і телебачення (ІЕМ КНУТКТ) ім. І. К. Карпенка-Карого). Після отримання диплому з відзнакою був запрошений своїм вчителем, видатним українським режисером, оператором і сценаристом Ю. Ілленком працювати в його історичному складнопостановочному художньому фільмі „Молитва за гетьмана Мазепу”.

Як кінорежисер (другий режисер) автор статті два роки працював на цьому фільмі, отримавши безцінний досвід практичної кінорежисури. Те, про що вчитель розповідав на лекціях в майстерні режисерів художнього фільму, було закріплено та поглиблено на знімальному майданчику. Можливо, тому після широко обговорюваного українського кінопроєкту, автор статті отримав запрошення до співпраці в новому міжнародному кінопроєкті – двадцятисерійному телевізійному художньому фільмі „Овід”.

Роман відомої англійської та ірландської письменниці й перекладачки Етель Ліліан Войнич (1864 – 1960) „Овід” (англ.– *The Gadfly*), виданий 1897 року в США і перевиданий згодом багатьма мовами, мав надзвичайну популярність у СРСР та країнах „соціалістичного табору”. Він став справжнім бестселером ХХ сторіччя. Твір не забули остаточно навіть після розвалу Радянського Союзу, хоч і виключили зі шкільної програми у пострадянських країнах. Як зазначала Світлана Митягіна: „Не лише на території колишнього СРСР, де „Овід” був культовою книгою, але і в країнах далекого зарубіжжя роман продовжує користуватися популярністю, а особа Е. Войнич захоплює дослідників своєю багатогранністю і самобутністю. Як і раніше, інтерес до „Овода” виявляють китайські читачі, а в 2003 р. китайськими і українськими кінематографістами було спільно знято однойменний багатосерійний фільм”¹.

Можливо, китайські кінематографісти вирішили зробити власну екранізацію цього твору, аби у ювілейному для Етель Ліліан Войнич 2004 році показати його китайським глядачам. Остання екранізація цього роману відбулася 23 роки тому. Змінилося покоління, формати екранних мистецтв, кіномова, актори. Тому

¹ С. Митягіна, *Идейное и сюжетно-художественное влияние романа Э. Войнич „Овод” на творчество писателей первой половины XX века* [в:] „Вестник Приамурского гос. ун-та им. Шолом-Алейхема”, № 2 (15), 2014, с. 53–63.

замість трьох серій, як було у фільмі „Овід” (1980) Миколи Мащенко, було вирішено зробити 20 серій. Таким чином, при показі з понеділка по п’ятницю китайський глядач не розлучався б із героями твору протягом місяця, що зробило б їх, як, до речі, і головних героїв попереднього китайсько-українського телесеріалу „Як гартувалася сталь”, улюбленцями китайського народу.

Звикла до багатосерійного телеформату китайська молодь отримувала гарний шанс заново пізнати і полюбити героїв класичного твору. Мала інтерес осучаснена версія і для глядачів старшого покоління, які переглядали попередні екранізації „Овода” Олександра Файнцімера (1955) та Миколи Мащенко (1980). У СРСР роман екранізували тричі: 1928 року – з Іліко Мерабішвілі в головній ролі, 1955 року – з Олегом Стриженовим, 1980 року – з Андрієм Харитоновим. Останню екранізацію здійснив відомий український кінорежисер М. Мащенко на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка.

2002 року китайські кінематографісти вирішили зняти фільм „Овід”, на початку 2003 року розпочалися перемовини щодо запуску 20-серійного художнього фільму. 15 лютого 2003 року було підписано перші контракти з директором майбутньої картини В. О. Голубенком, який мав досвід роботи в міжнародних проєктах: першому китайсько-українському, італійсько-українському тощо. У цьому проєкті було задіяні від КНР – кінокомпанія „Ваньке”, від України – Київська національна кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка та Київська кінокомпанія „Дана фільм продакшен”.

Навесні 2003 року почала формуватися група, куди автора статті запросили працювати кінорежисером (другим режисером або виконавчим режисером) з українського боку. Основну увагу в цьому кінопроєкті слід було присвятити плануванню та забезпеченню знімального процесу. Другий режисер із китайського боку мав більше працювати на знімальному майданчику, що відповідало практиці розподілу обов’язків у великих кінопроєктах. Так, наприклад, у „Молитві за гетьмана Мазепу” автор статті був другим режисером на знімальному майданчику, а Микола Федюк – другим режисером із планування знімального процесу. Кінорежисером-постановником кінопроєкту „Овід” був уславлений китайський режисер художнього фільму, колишній директор Сіанської кіностудії, наставник творчої молоді У Тіан Мінг.

Перша група китайських кінематографістів одразу після прибуття в Україну через епідемію нетипової пневмонії в Азії деякий час змушена була витримати період карантину. Директор фільму В. Голубенко винайняв для них багатокімнатну квартиру та привіз туди продукти й напої. Протягом установленого для карантину місяця двічі на день „в’язнів” відвідували українські санітарні лікарі. Відтак початок зйомок затримувався. Проте навіть у таких умовах китайські кінематографісти активно спілкувалися з членами української групи за допомогою Інтернету та телефону.

Після дострокового завершення карантину, до чого доклав немалих зусиль Валерій Олексійович Голубенко, склад китайської частини групи „Овід” зріс

до чотирнадцяти осіб, з яким українська частина знімальної групи познайомилась в адміністративному корпусі Київської національної кіностудії художніх фільмів, де розташувався штаб знімальної групи.

Перше ніж назвати склад, пояснимо принцип подання прізвищ. Китайські імена і прізвища складні для сприйняття українцями, тому під час першого знайомства китайські колеги назвали слов'янські відповідники своїх імен, які легше було запам'ятати. Так, наприклад, режисер-постановник У Тіан Мінг захотів, аби його називали „Ура”, продюсер і сценарист Луо Сюе Инг – „Лена” і т.д. Тому у поданому автором списку спочатку назване китайське прізвище та ім'я кирилицею, далі – слов'янське ім'я, яким вони себе називали.

Зауважимо, що для китайців так само були складні для сприйняття деякі наші імена та прізвища. Коли автор статті назвався під час першої зустрічі, то побачив, як посмішки згасли на обличчях китайської групи. „О-лек-сандр Без-руч-ко” занадто довго і складно вимовляти. Проте, почувши, що друзі називають мене „Саша”, китайські колеги зраділи. Як з'ясувалося, в китайській мові є два ієрогліфа „Са” і „ша”, тому це ім'я для них було легке і зручне. Відтак протягом усього кінопроєкту китайські друзі називали мене як „режисер Саша”. Так само легко китайці сприйняли ім'я „Юля” асистента режисера по акторам Юлії Домбругової, оскільки у них є два таких ієрогліфа як „Ю” і „ля”.

Отже, до складу китайської частини знімальної групи „Овід” увійшли такі особи:

У Тіан Мінг, Ура – режисер-постановник;

Луо Сюе Инг, Лена – продюсер, сценарист;

Чжен Кай Нань, Ваня (Вань Юань) – продюсер. Друге ім'я, скоріш за все, походило від жартівливого міксу слов'янського імені „Ваня” та китайської валюти „юань”;

Сіе Джен Хуї, Сергій – виконавчий режисер, або другий режисер з китайського боку;

Лю Сю Ань, Діма – асистент режисера з китайського боку. Він мав бабусю-росіянку, закінчив Всеросійський державний університет кінематографії ім. С.А. Герасимова у Москві, а тому чудово знав російську мову. Окрім режисерської роботи допомагав кращому порозумінню китайських та українських кінематографістів;

Сю Хонг Лианг – оператор-постановник;

Джао Лі Мінг – художник по світлу;

Жоу Жі Янь – художник по світлу;

Джен Ю Дан – асистент оператора;

Лі Лей Хіан – перекладачка;

Ван Инг – перекладачка.

У цьому списку автор статті не може згадати ще трьох китайських кінематографістів, за що приносить їм свої вибачення.

У кіновиробництві зазвичай формування і запуск художніх фільмів розпочинається на початку року, коли на якийсь кінопроект виділено відповідні кошти. Взимку і навесні знімальна група входить в підготовчий період, коли поступово починає формуватися знімальна група, починаючи від основних дійових осіб: продюсера (з китайського боку: Чжен Кай Нань та Луо Сюе Инг; з українського: Валерій Голубенко та Микола Машенко), сценариста (Луо Сюе Инг), режисера-постановника (У Тіан Мінг), оператора-постановника (Сю Хонг Лианг), художника-постановника (Олексій Левченко та Олена Яременко).

Затвержені основні дійові особи фільму починають поступово підбирати собі помічників: режисер-постановник запрошує кінорежисера, або, за сучасною термінологією, другого режисера, якого серед кінематографістів називають через важливість його функцій, начальником штабу (з китайського боку – Сіе Джен Хуї; з українського – автор статті, Олександр Безручко).

Потім у режисерську групу підбирають асистента режисера (чи асистентів, якщо фільм складний) по акторам (з китайського боку – Лю Сю Ань; з українського – Юлія Домбругова), помічника режисера, асистента режисера по масовці (якщо в фільмі або телесеріалі багато акторів масових сцен, яких на кіностудії називають „масовкою” – Вія Кальве) тощо.

В одному з інтерв'ю, присвяченому творчості У Тіан Мінга, російська журналістка і кінознавець К. Лозовська стверджувала: „Зйомки відбувалися в Києві, частина виконавців – росіяни, частина – українці, режисер – із Китаю”². Насправді в знімальній групі було 14 китайців, а всі інші – українські кінематографісти та актори.

Для спростування цього твердження наведемо список української частини знімальної групи „Овід”.

1. *Адміністративний департамент*: директор кінокартини Валерій Олексійович Голубенко; заступники директора: Валерій Михайлович Гуменчук; Андрій Віталійович Полікашкін; Вадим Олександрович Драпей; бухгалтер Ніна Петрівна Гончаренко. Деякий час, на початку попрацювала заступник директора Тетяна Богач.

2. *Режисерський департамент*: режисер Олександр Вікторович Безручко; асистенти режисера: Юлія Володимирівна Домбругова (по акторах); Вія Кальва та Денис Поліщук (по масовці); Іван Володимирович Новік (по реквізиту).

3. *Художній департамент*: художники-постановники Олексій Олексійович Левченко та Олена Павлівна Яременко; асистент художника Павло Васильович Герман; художники по костюмах: Алла Василівна Сапанович, Алла Іванівна Шестеренко; художники по гриму: Ольга Іванівна Полікашкіна, Лариса Василівна

² К. Лозовская, *Китайский режиссер У Тяньмин [в:] Россия и Китай: исторический опыт взаимодействия и новые грани сотрудничества*, Екатеринбург 2009, с. 40.

Сапанович; гримери: Божена Геннадіївна Енгстрем, Олена Анатоліївна Федорова; костюмери: Валентина Акимовна Козик, Валентин Мирошниченко; реквізитор Андрій Олександрович Наумчук.

4. *Операторський та освітлювальний департаменти*: асистенти оператора: Сергій Борисович Сиротський, В'ячеслав Євстафійович Бендас, Максим Чеблін; бригадир освітлювачів Микола Степанович Кравчук; освітлювачі Юрій Леонідович Ховдун, Олександр Леонідович Іщенко.

4. *Звуковий департамент*: асистент звукооператора Петро Валерійович Голубенко.

5. *Департамент перевезення*: водій „Газелі” Володимир Вікторович Мірошин; водій „Ліхтвагена” Володимир Таборовський; водій машини з освітлювальною технікою Микола Фігурний; водій „Гримвагена” Сергій Степанович Харченко; водій костюмерної машини Володимир Климчук; водій піротехнічної машини Валентин Онуфрієв; водій операторської машини Василь Сметан; водій вантажівки Анатолій Хижняк; водій „Волги” Микола Лісовий; водій автобуса „Чернігів” Олександр Хижняк.

6. *Департамент каскадерів та фахівців з верхової їзди*: група українських каскадерів під керівництвом Анатолія Грошевого; зброяр Володимир Олександрович Демиденко; консультант з верхової їзди Олександр Володимирович Тарелко; відомий український власник коней для зйомок Петро Іванович Цегельний.

7. *Департамент перекладу*: перекладачки: Ольга Філатова та Ольга Інґ.

Наведемо також список акторів, які знімалися у фільмі „Овід”. Головну чоловічу роль „Фелічче Риварес, Артур Бертон, Овід” отримав актор Київського національного академічного театру російської драми ім. Лесі Українки Олександр Геннадійович Нікітін, якому для цього довелося терміново схуднути на 20 кілограмів. Допомогли О. Нікітіну у цьому спеціальний китайський чай, працелюбність та його надзвичайно потужна сила волі. Кожного знімального дня (а знімався він майже щодня) для створення образу Овода українські гримери кілька годин поспіль накладали йому спеціальний грим, який імітував шрами. Внаслідок цього Олександр Нікітіну іноді доводилося терпіти навіть справжній біль, якщо він довго перебував у гримі. Після кількох зйомок „зі шрами” треба було давати шкірі обличчя можливість відпочити, аби не „подарувати” акторові червоні рубці назавжди. Ця роль стала гарним трампліном для успішної подальшої роботи Олександра Нікітіна в кінематографі. Як зауважувала київська журналістка Яніна Соколовська: „Овід, мефістофельські красивий актор Київського російського драматичного театру ім. Лесі Українки Олександр Нікітін, не міг уявити, на яку роль і до якого режисера потрапить. В українських і російських картинах він грав то кілерів, то антикілерів, на лірику, схоже, не розраховував, але запрошенню зрадів”³.

³ Я. Соколовская, *Фармс-мажор* [в:] „Известия”, 23 июля 2003, <http://izvestia.ru/news/279269#ixzz4PDil9AWm>, [28.04.2016].

Артур Берто або Артура в дитинстві зіграв Олексій Петражицький (або Петрожевський). Довго не могли підібрати актрису на головну жіночу роль „Джемма Уоррен, Дженіффер, Джим, після одруження Синьйора Болла, улюблена жінка Артура (Овода)”. Розглядалися різні варіанти професійних актрис на кшталт Вікторії Спесивцевої, аж поки режисер-постановник не звернув увагу на дівчину, яка до того не мала акторського досвіду.

Цю історію У Тянь Мінг в подальшому оповідав багатьом журналістам. Наведемо історію про затвердження актриси на головну жіночу роль, розказану китайським режисером російській журналістці та кінознавцю К. Лозовській: „Спочатку дуже довго шукали виконавцю на головну роль. Жодна актриса У Тяньміну не підходила, але одного разу він зустрів студентку сценарного факультету, яка до цього ніколи і ніде не грала. Вона настільки сподобалась режисеру, що вирішили знімати саме її, незважаючи на недосвідченість. Як наслідок – 20-серійний фільм, який з успіхом пройшов в Китаї та Україні”⁴.

У цих рядках є дві невідповідності. Перша – Марія Коротченко, яка отримала роль „Джемма, Дженіффер Болла”, справді була студенткою Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого, проте вчилася не на сценариста, а на театрознавця. Головну роль у 20-серійному телевізійному фільмі вона грала в жорстких умовах кіновиробництва: незважаючи на деякі проблеми зі здоров'ям сумлінно знімалась (принаймні з її вини не було зривів зйомок, хоч деякі професійні актори собі це дозволяли), а в перервах між зйомками брала майстер-класи акторської майстерності, аби якнайкраще виглядати в кадрі.

Друга невідповідність – телевізійний фільм „Овід” не показували в Україні, його привезли на DVD-дисках китайською мовою, провели перемовини з українськими продюсерами щодо дубляжу та показу по українським телеканалам і ні з чим повернулися назад. Натомість у Китаї фільм „Овід” мав великий успіхом, принаймні на презентації критики його високо оцінювали⁵.

Заради цієї ролі студентка Марія Коротченко була вимушена перенести літню сесію на осінь, проте у вересні не тільки не змогли скласти „борги”, але й знову не потрапляла на лекції заради зйомок в „Оводі”. Аби М. Коротченко не відрахували з університету, директор картини В. Голубенко був вимушений звертатися з офіційним листом до ректора КНУТКТ ім. І. К. Карпенка-Карого О. Безгіна з поясненням ситуації та проханням не відраховувати головну актрису телефільму. Для студентки акторського факультету більшості театральних вузів пострадянського простору така рання професійна активність могла закінчитись трагічно – її, як це відбулось у свій час із студентом московського театрального

⁴ К. Лозовская, *Китайский режиссер...*, с. 40.

⁵ *В Китае на телеэкраны скоро выйдет отечественный телесериал „Овод”* [В:] Агентство Синьхуа, газета „Жэньминь жибао” он-лайн, <http://russian.people.com.cn/31515/3352776.html>, [16.05.2016].

вузу Віктором Кісіним, просто відрахували б із навчального закладу, оскільки більшість викладачів українських і російських театральних інститутів забороняють своїм учням на перших курсах зніматися у кіно. Проте, по-перше, Марія Коротченко навчалася на театрознавця, а там не було таких суворих вимог; по-друге, зберегти студентський квиток дівчині допоміг лист директора картини В.О. Голубенка.

Джемму в дитинстві зіграла Катя Воловай. Випускник майстерні народного артиста України М.М. Рушковського КНУТКТ ім. І. К. Карпенка-Карого Андрій Миколайович Саминин, який став улюбленцем китайських глядачів завдяки головній ролі в попередньому китайсько-українському телесеріалі „Як гартувалася сталь”, отримав одну з головних ролей „Чезаре Мартіні” і в „Оводі”. В пресі, щоправда, можна знайти й такі повідомлення: „Головного героя Артура грає Андрій Саминин, котрого китайські шанувальники серіалів уже знають за образом Павла Корчагіна”⁶. Нині заслужений артист України А. Саминин є провідним актором Київського академічного театру драми і комедії на лівому березі Дніпра та активно знімається у фільмах та серіалах.

Роль кардинала Лоренцо Монтанеллі, справжнього батька Артура, зіграв народний артист України Сергій Дмитрович Романюк, який до цього блискуче виявив себе як в театрі (понад 80 головних ролей в Івано-Франківському обласному музично-драматичному театрі), так і в кінематографі: „Гетьманські клейноди”, режисер Л. Осика; головна роль – козак Босаківський; „Записки кирпатого Мефистофеля”, режисер Ю. Ляшенко, головна роль – Михайлюк; „Пристрасть”, режисер О. Бийма, головна роль – Чернокрил; „Партитура на могильному камені”, режисер Я. Лупий, головна роль – головлікар психіатричної лікарні; „Завтра буде завтра”, режисер А. Дем’яненко – роль Начальника СБ; „Як гартувалася сталь” – роль Токарева; „Мамай”, режисер О. Санін, головна роль – Старший брат; „Молитва про гетьмана Мазепу”, режисер Ю. Ілленко, головна роль – Лелека та ін.

Сергій Романюк зміг переосмислити образ кардинала Лоренцо Монтанеллі: „В сцені, коли кардинал повинен був зривати хрест і кидати його, актор заявив: „Нічого цього я робити не буду!” Романюк говорив в кадрі ті самі слова, що й Сергій Бондарчук у фільмі Машенка, але пропущені вони були крізь стан людини віруючої і такої, що встановила свою межу допустимого в кадрі. Камеру включили, Романюк плакав, а в усіх, хто був на майданчику, – мурашки по шкірі. Зрозуміли, що другого дубля не буде. Так сцена і увійшла до картини. Оплески присутніх за виконання актором цієї сцени довелось, звичайно, стерти”⁷.

Секретаря Монтанеллі зіграв випускник майстерні народної артистки України Валентини Зимньої у КНУТКТ ім. І. К. Карпенка-Карого Євген Миколайович

⁶ *Україно-китайський „Овід”*, <http://www.kinokolo.ua/news/607/>, [21.04.2016].

⁷ Э. Ко синчук, *Точный диагноз. К 5-летию создания китайско-украинского фильма „Овод”* [в:] „2000.ua”, 27 апреля, 2007.

Ніщук, який в подальшому уславився як „голос майдану” Помаранчевої революції 2004 року та Революції Гідності 2014–2015 рр. Нині народний артист України Є. Ніщук обіймає посаду Міністра культури України.

Ще одну головну жіночу роль циганки-танцівниці, коханки Овода, Зіти Рені зіграла випускниця режисерського факультету Київського національного університету культури і мистецтв, актриса і співачка Джульєтта Миколаївна Кальченко. Перший раз Д. Кальченко знялася в кіно у п'ять років у фільмі М. Машенка „Карастоянови”. Далі були роботи у фільмі Л. Осики „Етюди про Врубеля”, М. Белікова „Розпад”, а також ролі у стрічках „Наїзд”, „Богдан Хмельницький”, „Попелюшка”, „Весела компанія” тощо. У 2002 році вона почала самостійну вокальну кар'єру випуском альбому „Не йди!”.

Роль Карді чудово зіграв видатний український діяч театрального мистецтва, дійсний член (академік) Національної академії мистецтв України, доктор мистецтвознавства (один з трьох докторів наук в Україні за спеціальністю „Театральне мистецтво”), заслужений діяч науки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, автор понад 300 наукових праць, член міжнародних наукових об'єднань, віце-президент Національної академії мистецтв України Ігор Дмитрович Безгин, який обіймав цю посаду з періоду її заснування до кінця свого життя. Понад 40 років І. Безгин завідував заснованою ним кафедрою організації театральної справи у КНУТКТ ім. І.К. Карпенка-Карого, якій після смерті завідувача присвоєно його ім'я; очолював три київські театри: Національний академічний український драматичний театр ім. І. Франка, Театр юного глядача і Театр ляльок, був заступником Міністра культури і мистецтв України. У проміжках між зйомками „Овода” І. Безгин багато розповідав автору статті про своє творче життя, допомагав мудрими порадами під час написання кандидатської, а згодом – докторської дисертації. Показовим є той факт, що визначний науковець, педагог і організатор культурного будівництва в державі та її столиці І. Безгин цінував свою акторську роботу в цьому українсько-китайському кінопроекті.

Роль зведеного старшого брата Артура, Джеймса Бертоні зіграв український актор театру і кіно Станіслав Володимирович Боклан, який нещодавно отримав звання народного артиста України; дружину Джеймса Бертоні, Джулі Бертон – актриса Київського „Молодого театру” Наталія Любомирівна Васько; товариша Артура, суперника в коханні, померлого чоловіка Джемми, „Джованні Болла”, – актор Київського академічного театру на лівому березі Дніпра Сергій Валентинович Петько; д-ра Уоррена – актор і режисер-постановник Київського академічного театру на Подолі, заслужений артист України Ігор Миколайович Славинський; старої жінки – актриса Київського національного академічного театру російської драми ім. Лесі України, народна артистка України Ніна Георгіївна Ніжерадзе; Блюма – актор театру і кіно, народний артист України Валерій Петрович Легін; лікаря професора Рікардо (Корвадо) – актор театру і кіно, педагог Інституту екранних мистецтв КНУТКТ ім. І.К. Карпенка-Карого

Юрій Михайлович Потапенко; Домінікіно – український поет, співак і актор Сергій Борисович Джигурда; Треччі (Тріччі) – актор, каскадер і театральний педагог Назар Володимирович Майборода; настоятеля – актор театру і кіно, заслужений артист України Віктор Костянтинівич Демерташ.

Капітана Мартіна грав український актор театру і кіно, педагог Інституту екранних мистецтв КНУТКТ ім. І.К. Карпенка-Карого Олег Борисович Примагенов; шпіка – колишній одногрупник автора статті по режисерській майстерні Ю. Ілленка, актор, режисер і сценарист Георгій Володимирович Фомин; глашатая – Борис Вікторович Тріус; товаришів Овода: сеньйора Грассіні – Олександр Васильович Красько, Галлі – Олег Сикиринский; Гледіс – Тетяна Вікулова; дворецького Гіббонса – Микола Бутковський; Діні – Лев Гінка; Біанку – Софія Письман; Кетті – Вікторія Хоменко; Ніно – Артем Єрмоленко, Кремізо – актор пластичного жанру Сергій Марченко, який зіграв головну роль у дипломному фільмі автора статті та головну роль „Мазепи середнього віку” у фільмі Ю. Ілленка „Молитва за гетьмана Мазепу”; м’ясника – Геннадій Сом; ченця Ауреліо – Михайло Конечний; Стефана – Вадим Кіблицький; факіра – Олександр Данильченко; Сакконі – Орест Огородник; Фабрици – Юрій Тріцецький; Лега – Роман Ковальчук; Хосе – Сергій Кучеренко; Венеціанця – Святослав Бараболя; Мікеле – Андрій Валенський; корчмаря – Автандил Бежіашвілі; Антоніо – Анатолій Чумаченко; жebraка – Володимир Чигляєв; Тарталью – Дрітан Байрактарі; Гвідо Гаспері – Денис Роднянський; художника – Борис Вікторович Тріус; Марію – Ірина Поплавська; Аннет – Марія Поплавська; онука пастуха Марко – Саша Борисов; адвоката Мардо – Олексій Кравчук; черницю – Христина Гузиль; доктора Вертера – Анатолій Тихомиров; цвіркуна – Олександр Ярема; Енріко – Микола Записочний; шпіга – Максим Максименко.

Після затвердження всіх акторів, підбору та пошиття костюмів, підбору та підготовки реквізиту та складання і узгодження календарно-постановочного плану знімальна група „Овід” виїхала у першу експедицію на Західну Україну – до Львова та Мукачева з 2 червня 2003 по 20 серпня 2003 року.

Група жила в орендованому санаторії неподалік Львова, у Брюховичах. Там-таки стояли машини: ліхтваген, камерваген, машина з костюмами і реквізитами тощо. Знімали в Палаці Потоцьких, Домініканському костелі, на площі Музейній перед костелом, підвалі музею релігії, біля Домініканського костелу, Латинському костелі, на площі „Ринок”, біля костелу Св. Софії на вул. І. Франка та в багатьох інших місцях Львова.

Потім переїхали до Закарпаття. Група розташувалася у приватному секторі міста Мукачево. Основні знімальні локації були в замку Паланок та на полонині в Карпатах. Маріанна Варварцева у „Фактах” так описувала мукачівський період зйомок „Овода”: „Мукачівський замок „Паланок” китайські кінематографісти вибрали не випадково – він повністю відповідає стилю італійської замкової архітектури першої половини XIX століття... Китайські кінематографісти жили

в motelі недалеко від замку. Харчувалися там же, особливо їм сподобалися блюда угорської кухні, особливо „Бограш гуляш” з гострим червоним перцем. З напоїв віддавали перевагу пиву”⁸.

Доповнити цю розповідь про зйомки хочеться словами Лариси Романюк: „До зйомок активно залучали місцеве населення, за день людям платили по 40 грн. Заробили й місцеві цигани, які отримували по 300 грн за „прокат” коня. Також до участі у фільмі запросили артистів Закарпатського російського драматичного театру й солдатів Мукачівського гарнізону”⁹.

Після повернення з першої експедиції до Києва знімальну групу покинув художник-постановник Олексій Левченко. Замість нього на цій посаді почала працювати Олена Яременко.

Паралельно із зйомками та підготовкою до експедиції в Крим шукали місце для зйомок важливих епізодів у в’язниці. Розглядали навіть як можливі варіанти знімати у справжніх старовинних в’язницях. Тому відповідно до спеціального дозволу, отриманого директором стрічки, п’ятьом керівникам фільму дозволили оглянути Лук’янівський слідчий ізолятор: директору картини Валерію Голубенку; продюсеру Луо Сюе Инг; режисеру-постановнику У Тянь Мінг; художнику-постановнику Олені Яременко та режисеру з українського боку Олександрю Безручку.

Утім, для зйомок в’язниці було вирішено обрати декорації в павільйоні на Київській кіностудії художніх фільмів, насамперед через складнощі щодо специфіки зйомок в слідчому ізоляторі. Група художників-постановників кіностудії побудувала чудові декорації для фільму Миколи Мащенко „Богдан Зіновій Хмельницький”, які нова художник-постановник „Овода” Олена Яременко разом із помічниками перебудувала під камеру Овода, де Монтанеллі розмовляв із ним напередодні страти. Це був найважливіший емоційний епізод фільму.

М. Мащенко розповідав автору статті, який певний час працював другим режисером на складнопостановочному історичному художньому фільмі „Богдан Зіновій Хмельницький”, що на своєму „Оводі” цей ключовий епізод він зняв спочатку, оскільки вважав, що якщо це не зможе гарно зняти, то далі вже не буде сенсу працювати.

У Тянь Мінг вирішив інакше – він залишив цей епізод наостанок. Увесь підготовчий і знімальний період він ніби готувався до цього епізоду. Утім, кожен майстер обирає на свій розсуд методи зйомок, не гірші і не кращі, ніж у колег, вони просто – інші.

У столиці України знімальна група „Овода” працювала на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка, на натурному майданчику кіностудії,

⁸ М. Варварцева, *В китайской экранизации „Овода” приняли участие украинские актеры, цыгане и... Солдаты* [в:] „Факты”, 20 августа. 2003, <http://fakty.ua/76341-v-kitajskoj-ekranizacii-quot-ovoda-quot-prinyali-uchastie-ukrainskie-aktery-цыгане-i-soldaty>, [06.05.2016].

⁹ Л. Романюк, *За часів СРСР із Закарпаття не вилітали зірки і режисери радянського кіно* [в:] „Старий Замок „Паланок””, <http://ua-reporter.com/print/63925>, [23.05.2016]

на старовинних вулицях і різноманітних об'єктах Києва, зокрема аптеці-музеї на Подолі, Музеї архітектури і побуту в Пирогово, Будинку органної музики тощо. Паралельно з цим усі члени знімальної групи готувалися до другої експедиції на південь України – в Крим.

Завдяки документам, які збереглися у автора статті, можна відновити роботу в останній тиждень напередодні експедиції: 20 вересня 2003 р. – натура і павільйон; 21 вересня – вихідний день; 22 вересня – павільйон; 23 вересня – павільйон; 24 вересня – павільйон; 25 вересня – павільйон; 26 вересня – виїзд до Криму. Експедиція на південь України тривала з 26 вересня до 17 жовтня. Знімальна група розташувалася на базі відпочинку командувача Військово-морських сил України та вищого офіцерського складу ВМС України, яку охороняли українські морські піхотинці. Поруч розташовувалася така сама база відпочинку командувача Військово-морських сил Росії та вищого офіцерського складу ВМС РФ, яку охороняли російські морські піхотинці.

Зйомки відбувалися у Севастополі, Ялті, Бахчисараї, в ущелині біля Чуфут-Кале, в самому старовинному печерному містечку Чуфут-Кале, у Білогородці, біля Білих скель, у колись закритому військовому містечку Балаклава, де були чудові руїни Генуезької фортеці та в інших місцях.

Після повернення до Києва група продовжила роботу, проте павільйоні зйомки було перенесено з Київської національної кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка на Київську кіностудію науково-популярних фільмів.

Знімальний процес фільму завершився 15 грудня 2003 року. Тоді китайсько-українська група фільму „Овід” востаннє зібралася на прощальну вечерю в ресторані біля Київської національної кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка. Було сумно прощатися з китайськими друзями, оскільки майже за рік роботи усі сильно здружилися. Забігаючи наперед зазначимо, що під час відвідання Китаю автор статті вразив перекладача не лише вмінням їсти паличками (цих навичок він набув під час зйомок „Оводу”), але й привітанням „Ніхау”, яке після майже річної практики вимовлялось фактично без акценту.

Виконавець головної ролі „Артура, Овода” Олександр Нікітін згадував: „Проект був важкий, але усі працювали з повною викладкою, тому що матеріал був шалено цікавий і підібрався колектив однодумців! Ми усі подружилися”¹⁰.

Не можна оминати увагою й той факт, що в нашій китайсько-українській групі створилася справжня китайсько-українська родина: асистент режисера по акторам з китайської сторони Лю Сю Ань (Діма Лю) запропонував руку і серце художнику-постановнику картини Олені Яременко. Невдовзі вони одружилися та поїхали жити до Китаю. Завдяки публікації „Лю Сюань про свою родину, зйомки та взаємовідносини російського і китайського кінематографа” було з'ясовано, що вони щасливо живуть в Пекіні та займаються творчістю: „З Лю Сюанем, який в Росії відомий під ім'ям Дмитро Лю, ми

¹⁰ А. Нікітін, *Воспоминания*, <https://vk.com/nikitinaleksandrofficialgroup>, [01.05.2016].

зустрілися в невимушеній, майже сімейній обстановці. Багато в чому створити таку атмосферу допомогла дружина Лю Сюаня, яка була присутньою на інтерв'ю. Олена родом з України і також працює у сфері мистецтва, вона – художник. Ми зустрілися в художній майстерні Олени, розташованій на північному заході Пекіна, неподалік від парку Іхеюань¹¹.

В українців та китайців було багато спільних планів на майбутнє, усі вірили в блискучі перспективи як „Овода”, так і майбутніх китайсько-українських проєктів: „Китайці упевнені в успіху нового проєкту, адже пекінський показ попереднього спільного фільму „Як гартувалася сталь” виявився настільки успішним, що актора Андрія Саминина, який зіграв роль Павки Корчагина, оголосили в Китаї людиною року”¹².

Проте насамперед усі чекали закінчення монтажно-тонувального періоду фільму „Овід”, який мав відбуватися в Китаї, проте вже без українських кінематографістів. Усі прагнули якнайшвидше подивитися фінальний варіант 20-серійної стрічки. Минали місяці, потім роки, проте український варіант фільму „Овід” так і не з’явився. Через п’ять років після завершення зйомок колишній редактор Київської кіностудії художніх фільмів ім. О.П. Довженко Емілія Косинчук, поспілкувавшись із членами групи, написала статтю, присвячену цьому фільму¹³.

Хтось із колишніх членів групи, скоріш за все Олена Лю (дівоче прізвище Яременко), привіз в Україну оригінальну китайську версію фільму, випущену на DVD, правда лише китайською мовою. Так учасники зйомок, у тому числі й автор статті, переглянули стрічку, на якій працювали майже рік. Дарма, що фільм був китайською, кожен епізод був до болі знайомий, про закулісся знімального процесу можна було довго згадувати.

В Інституті телебачення, кіно і театру Київського міжнародного університету та Інституті кіно і телебачення Київського національного університету культури і мистецтв, де автор статті викладає на посаді професора, студенти іноді переглядають уривки з цього телефільму з відповідними розповідями про специфіку та деталі зйомок. При цьому студенти не завжди серйозно сприймають у знайомих українських містах українських акторів, що розмовляють китайською мовою.

З електронної версії китайської газети „Жэньминь жибао” стало відомо, що 26 квітня 2004 року у Пекіні відбулася презентація нового телевізійного серіалу „Овід”, на якому серед запрошених офіційних гостей, літературознавців

¹¹ Лю Сюань о своей семье, съемках и взаимоотношениях российского и китайского кинематографа [в:] „Российская газета”, Спецвыпуск, 10 февраля, № 6597 (26), 2015, <https://rg.ru/2015/02/10/kino.html>, [09.07.2016].

¹² „Овод”: китайская история любви [в:] „Учительская газета”, № 32, 5 августа, 2003.

¹³ Э. Косинчук, Точный диагноз..., В Китае на телеэкраны скоро выйдет отечественный телесериал „Овод” [в:] Агентство Синьхуа, газета „Жэньминь жибао” он-лайн, <http://russian.people.com.cn/31515/3352776.html>, [16.05.2016].

і кінематографістів була радник-посланник Посольства України в КНР Ганна Кармадонова, яка, зокрема, назвала створення цього фільму „важливою подією” в зміцненні дружби між українським і китайським народами. За її словами, робота китайських кінематографістів значно вплинула на зближення культур двох країн¹⁴. Завдяки цій публікації стало відомо, що „офіційні гості, що були присутніми на презентації, і літературознавці високо оцінили виховну роль телефільму”¹⁵.

Знаходимо подібні твердження і в інших публікаціях, присвячених цій події. Так, зокрема, завдяки статті Ольги Танасійчук також стало відомо, що присутня на презентації в Посольстві України в КНР онука письменниці Дж. Войнич-Хінтон високо оцінила екранізацію китайсько-українською групою твору її уславленої бабусі, оскільки, на її думку, „патріотизм, героїзм боротьби італійського народу за незалежність і високі ідеали, властиві персонажам картини, зігріті людськими емоціями, – це те, що треба для виховання молодого покоління і задоволення ностальгії старшого”¹⁶.

Відомий китайський літературний критик Лі Чжунь зазначив, що після того, як роман „Овід”, був перекладений на китайську мову ще на початку 1950-х рр., „він став вірним другом багатьох китайських читачів. На його думку, цілі покоління китайців глибоко перейнялися духом патріотизму, героїзму і високими ідеалами Овода”¹⁷. Саме тому, як повідомляли продюсери, у телевізійний фільм „Овід” було вкладено великі кошти – 14 млн. юанів, що дорівнює 1,9 млн. доларів США: „Спонсори із задоволенням допомогли нам створити серйозний фільм, хоча вони знають, що вкладання грошей в таку картину не дає багато прибутку”¹⁸.

Після завершення кінопроекту „Овід” У Тяньмінга запрошували на різноманітні міжнародні кінофестивалі. Так, зокрема, 2008 року на Міжнародному кінофестивалі документальних фільмів країн-учасниць Шанхайської організації співробітництва, було представлено дві роботи майстра: „Старий колодязь” (1986) та „Король масок” (1995). Однак, дослідниця кінематографу К. Лозовська вважає, що „найбільш цікавим...є серіал „Овод”, який У Тяньмін знімав протягом 8 місяців в Україні. За словами режисера, це одна з найбільш незвичних його робіт”¹⁹.

Підсумовуючи вищевикладене, автор статті хотів би зазначити, що це був другий і, на жаль, поки що останній український кінопроект з китайськими

¹⁴ В Китае на телеэкраны скоро выйдет отечественный телесериал „Овод” ...

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ О. Танасійчук, *Как китайцы закаляли зори и Овода. Советская киноклассика переживает эпоху возрождения в китайском кинематографе* [в:] „Киевский телеграф”, № 21, 27 мая – 2 июня, 2005.

¹⁷ М. Варварцева, *Op. cit.*

¹⁸ В Китае на телеэкраны скоро выйдет...

¹⁹ К. Лозовская, *Op. cit.*, с. 40.

кінематографістами. Маємо сподівання, що попереду в українських кінематографістів буде багато цікавих фільмів, знятих у копродукції як з кінематографістами Китаю, так й з інших країн світу. Принаймні нова політика українського уряду в галузі екранних мистецтв надає підстави сподіватись на це.

ЛІТЕРАТУРА

- Варварцева М., *В китайской экранизации „Овода” приняли участие украинские актеры, цыгане и... Солдаты* [в:] „Факты”, 20 августа. 2003, <http://fakty.ua/76341-v-kitajskoj-ekranizacii-quot-ovoda-quot-prinyali-uchastie-ukrainskie-aktery-cygane-i-soldaty> [06.05.2016].
- В Китае на телеэкраны скоро выйдет отечественный телесериал „Овод”* [в:] *Агентство Синьхуа*, газета „Жэньминь жибао” он-лайн, <http://russian.people.com.cn/31515/3352776.html>, [16.05.2016].
- Україно-китайський „Овід”*, <http://www.kinokolo.ua/news/607/>, [21.04.2016].
- Косинчук Э., *Точный диагноз. К 5-летию создания китайско-украинского фильма „Овод”* [в:] „2000.ua”, 27 апреля, 2007.
- Лозовская К., *Китайский режиссер У Тяньмин* [в:] *Россия и Китай: исторический опыт взаимодействия и новые грани сотрудничества*, Екатеринбург 2009, с. 36–40.
- Лю Сюань о своей семье, съемках и взаимоотношениях российского и китайского кинематографа [в:] „Российская газета”, Спецвыпуск, 10 февраля, № 6597 (26), 2015, <https://rg.ru/2015/02/10/kino.html>, [09.07.2016].
- Митягина С., *Идейное и сюжетно-художественное влияние романа Э. Войнич „Овод” на творчество писателей первой половины XX века* [в:] „Вестник Приамурского гос. ун-та им. Шолом-Алейхема”, № 2 (15), 2014, с. 53-63.
- Никитин А., *Воспоминания*, <https://vk.com/nikitinaleksandrofficialgroup>, [01.05.2016].
- „Овод”: китайская история любви* [в:] „Учительская газета”, № 32, 5 августа, 2003.
- Романюк Л., *За часів СРСР із Закарпаття не вилізли зірки і режисери радянського кіно* [в:] „Старий Замок „Паланок” ”, <http://ua-reporter.com/print/63925>, [23.05.2016]
- Соколовская Я., *Фармс-мажор* [в:] „Известия”, 23 июля 2003, <http://izvestia.ru/news/279269#ixzz4PDil9AWm>, [28.04.2016].
- Танасийчук О., *Как китайцы закаляли зори и Овода. Советская киноклассика переживает эпоху возрождения в китайском кинематографе* [в:] „Киевский телеграф”, № 21, 27 мая – 2 июня, 2005.

Стаття присвячена двом маловідомих міжнародним кінопроектам на Національній кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка: зйомкам у Києві, Львові, Мукачеві, Бахчисараї, Ялті, Балаклаві та Севастополі українськими і китайськими кінематографістами двох двадцятисерійних телевізійних художніх фільмів „Як гартувалася сталь” (1999) і „Овід” (2003).

Ключові слова: міжнародні кінопроекти, Україна, Китай, „Як гартувалася сталь”, „Овід”, Національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка.

TWO UNKNOWN INTERNATIONAL CINEMAPROJECTS OF UKRAINIAN CINEMATOGRAPHY

The article is devoted to two unknown international cinemaprojects of the National Film Studio of Feature Films named of Oleksandr Dovzhenko: made in Kyiv, Lviv, Mukachevo, Bakhchisaray, Yalta, Balaklava and Sevastopol by the Ukrainian and Chinese cinematography two twenty-series of television feature films „As steel was tempered” (1999) and „Gad-fly” (2003).

Key words: international cinemaprojects, Ukraine, China, „As was tempered steel”, „Gad-fly”, National Film Studio of Feature Films named of Oleksandr Dovzhenko.

zgłoszenie artykułu: 30.05.2017 r.
przyjęcie artykułu do druku: 10.01.2018 r.